

А.С. Міносян, канд. іст. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

Т.О. Лещотна, студ. (*ХДУХТ, Харків*)

ЛІКВІДАЦІЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ РОСІЙСЬКИМ ЦАРИЗМОМ У ХVІІІ ст.

З ХVІІ ст. головним завданням російської держави стає боротьба з українством, тобто викорінення з народної пам'яті історії державності, перетворення українців на малоросів, щоб, за словами Петра І, «укосякати» Україну, бо «как всем известно, со времени Богдана Хмельницкого даже до Скоропадского все гетманы явились изменниками».

Сьогодні дослідники погоджуються з тим, що руйнування Запорізької Січі і скасування гетьманщини, здійснене Катериною ІІ в порушення всій статей Переяславської угоди, завершило тривалу перебудову українського устрою на московський лад.

М.С. Грушевський писав «Касуючи старий козацький устрій на Україні, не хотіло воно терпіти таке гніздо свобідного духу, як автономна січова громада». Зруйнування Запоріжжя слід розглядати в контексті з ліквідацією автономії Гетьманщини. Це був подальший крок на шляху перетворення України в глуху провінцію імперії. Дослідник Ф. Щербина доречно зауважував: «Абсолютизм, що досяг за Катерини ІІ крайнього ступеню свого розвитку, не міг ужитися з такою волелюбною окраїною. І ось, у силу невідповідності внутрішньої політики козацьким ідеалам свободи і самоврядування, впало вільне козацтво і знищена була Запорозька Січ».

Твердженням цієї думки може бути розвідка відомого дослідника І. Борщака про наявність в архіві французького міністерства зовнішніх справ проекту Петра І ще 1703 року про знищення її на виселення її на східні кордони Великої Росії та колонізації Гетьманщини, чим і зайнялася перша Малоросійська колегія. Як відверто заявляв її президент, слід «поступать по-новому», тобто включити Україну до системи управління Росії. Створення другої Малоросійської колегії фактично позбавило Україну державної автономії.

Політика Катерини ІІ щодо України досить чітко простежується в таких словах: «Мала Росія, Ліфляндія і Фінляндія суть провінції, які правляться дарованими їм привілеями порушувати ці привілеї зразу було б непристойно, але й не можна вважати ці провінції чужими й поводитися з ними як з чужими землями, це було б дурниця... треба зручними способами привести до того, щоб вони обрусіли. Коли ж у Малоросії не буде гетьмана, то треба намагатися, щоб

час і назва гетьманів зникли». З ліквідацією гетьманщини в 1764 р. російська влада вживає заходів для цілковитого знищення місцевого військового, адміністративного і судового спаду в Україні. Прикро, але й поведінка козацької старшини при цьому була продиктована лише збереженням власних пільг та матеріальних користей (Дорошенко писав, що козацька старшина спокійна поставилася до скасування гетьманства, розраховуючи на прирівняння її у правах і вольностях з російським дворянством).

Та все ж таки головним було, на нашу думку, неможливість існування разом з демократичними, республіканськими традиціями Запоріжжя загальноімперських норм і порядків Росії. Коментуючи царський маніфест від 3 серпня 1775 р., В. Смолій робить висновок, що «царизм не міг не розуміти, що Запорізька Січ, яка здавна була символом свободи і незалежності, й надалі залишатиметься гальванізатором антифеодальних виступів українських селян.

Царизм не могло не турбувати також зростання економічного потенціалу України, збільшення кількості населення, а головне – великі потенційні можливості козацьких господарств фермерського типу». Поширення капіталістичних відносин, існування вільного найму робочої сили, розвиток хутірського зимовничого господарства приваблювали до себе переселенців, робили Запоріжжя не тільки економічно незалежним від Росії, але й її серйозним торговельним конкурентом на півдні. Пізніше, указом від 12 грудня 1796 р. Павло I запровадив кріпацтво на півдні України, продовживши традицію руйнування і знищення українського народу, одночасно відстоюючи інтереси всього панівного класу Російської імперії.

Отже, на кінець XVIII ст. внаслідок політики царизму спроби української державної адміністрації зберегти самостійну і незалежну Україну були проблематичними, навіть – приреченими. Із скасуванням полково-сотенного устрою її було зведено до становища звичайної російської провінції.

Серед дослідників немає єдності щодо хронології ліквідації незалежності Української держави у XVIII ст. Більшість погоджується з тим, що поява указів і розпоряджень 80-х рр. остаточно сформувало перебудову українського устрою на московський лад. Та все ж слід погодитися з тим, що це був період, який затвердив українську державну ідею, надав блискучий зразок самореалізації народної волі. Саме українське гетьманство дало «перший досвід організації на території Росії самоврядуючих земель на демократичний західний зразок».